

Kviinge kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2020-02-07

Regionmuseet i Skåne

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Omslagsbild: Flygbild över Kviinge 2015. Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto.
Bildrättigheter: Lunds stift.

Kyrkan och kyrkogården från söder.

Kviinge kyrka

Knislinge-Gryt församling, Östra Göinge kontrakt, Lunds stift, Kviinge socken, fastighet Kviinge 47:1, Östra Göinge kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Kviinge ligger i Östra Göinge kommun i nordöstra Skåne. Landskapet i socknen varierar från öppna åkrar i norr och mera skogklädda områden i söder. Socken begränsas i öster och norr av Helgeå och ett biflöde, Almaån, utgör socknens norra gräns. Kviinge omnämns första gången 1372 i historiska källor. Ortnamnet hör till en av de äldre namnformerna i Skåne vilken dateras till 700-800-talet, strax innan vikingatiden. Vid denna tidpunkt kan en mer eller mindre fast bebyggelse ha etablerats på platsen. Förleden i namnet kommer möjligen av ordet Kved med betydelse mynning, vilket sannolikt syftar på åarnas sammanflytning. Enligt en äldre beskrivning avbildade församlingens sigill två åar som rinner samman. Intill ån har flera kvarnar funnits och nordöst om byn fanns en bro över Helgeå. Några kilometer rakt österut från Kviinge, på en holme i Helgeå, låg under medeltiden en borg, Hanaholm.

I slutet av 1600-talet var knappt hälften av byns gårdar kronohemman medan tre var frälsehemman och ett par skatterusthållshemman. Vid 1700-talet bestod byn av 15 gårdar samlade i en klunga med kyrkan i dess södra utkant. Öster om kyrkan låg prästgården. När laga skifte genomfördes 1828-1831 glesades bybebyggelsen ut och endast 10 av byns tidigare 23 gårdar låg kvar på sina gamla platser. I slutet av 1800-talet drogs järnvägen fram till byn och en station uppfördes öster om den gamla kyrkbyn. Den nya orten som växte fram kring stationen döptes till Hanaskog och är idag sammanvuxen med den gamla kyrkbyn. I Hanaskog etablerades både industrier och affärsidkare, bland annat Parkettfabriken, som senare fick namnet Tarkett. Till Hanaskog förlades även folkskolan och en villabebyggelse växte fram. I Kviinge kyrkby finns ännu den gamla prästgården från 1700-talet kvar. Prästgården flyttades till sin nuvarande plats 1921 där den fick funktion som skola. En ny prästgård byggdes på den gamla prästgårdstomten öster om kyrkan. Äldsta gårdsbyggnad i byn är Hovgården, från 1600-talets början. Öster om den gamla bykärnan, intill landsvägen, finns också en gästgivargård med anor från 1700-talet.

Kyrkobyggnad

Kyrkan i Kviinge byggdes någon gång under 1100-talet eller 1200-talets början i romansk rundbågestil. Någon närmare datering än så finns i nuläget inte. Avsaknad av tegel i murverket tyder dock på att kyrkan byggts före 1200-talet då detta material blir mer tillgängligt. Det har föreslagits att Knislinge och Kviinge kyrkor skulle ha uppförts av samme byggmästare. Det finns dock stora skillnader mellan kyrkorna vilket pekar på att dessa tillkommit under olika omständigheter. I Knislinge kyrkas äldsta murverk ingår exempelvis kvaderhuggna block av Ignabergakalksten medan det i Kviinge nästan helt saknas kvaderhuggen sten och kalksten verkar saknas helt. Likheter med Knislinge finns dock. Bland annat de lite ovanligt utformade, rakt avslutade, invändiga fönstersmygarna. Samma utförande finns i en fönsteröppning i Knislinges västförlängning och i sydportalens öppning. Kyrkornas dopfuntar anses vara utförda av samme stenmästare och dateras till 1200-talets första hälft. Enligt en teori skulle dopfuntarnas stenmästare också vara kyrkornas byggmästare. Det finns dock inget som tyder på att dopfuntens rika stenhuggeri har något gemensamt med murverket i Kviinge kyrka uppfört av grovt tillhuggna stenarna utan finhuggen kvader eller dekorhuggen utsmyckning.

Dopfunten högs av en okänd mästare som brukar kallas Knislingemästaren, verksam kring 1200-talets första hälft.

Kyrkan bestod till en början av ett långhus med lägre och smalare kor samt absid i öster. Murarna byggdes av rektangulärt formade gråstenar, lagda i jämna skift i skalmurar. Samtliga delar var försedda med en skråkantad sockel längst ned på fasaderna. Till långhuset fanns två fönster på södra sidan och möjligen två motsvarande på den norra sidan. En fönsteröppning fanns också mot öster i absiden. Ingångarna till den romanska kyrkan var genom nord- och sydportalerna. Portalerna till Knislinge kyrka hade en ovanlig placering, mitt för varandra i långhusets mitt. Läget skvallrar om att långhuset är längre än normalt då portalöppningarna oftast ligger närmre långhusets västgavel. En förklaring till denna planform är att

långhuset har haft ett särskilt västparti. Särskilda västpartier eller ”västverk” förknippas ofta med en profan eller kyrklig influens. Västverk kan också ses som ett uttryck för makt vilket manifesterades genom en västempor. Denna kunde bestå av en särskild läktarvåning i ett västtorn med emopröppningar in till långhuset. I Kviinge har den västra delen samma murtjocklek som övriga långhusmurar och av denna anledning är det inte troligt att det varit påbyggt med ett torn. Västpartiets gavelspets finns också ännu bevarad och har haft samma nockhöjd som långhuset i övrigt. Västmarkeringen kan istället ha varit av enklare slag och bestått i en upphöjd plats i långhusets västra del, en ”golvempor”, och kanske markerad utvändigt genom en takryttare.

Invändigt var den romanska kyrkans murar oputsade med brett utstrukna fogar och golvet var av lera. Den äldsta golvnivån är belägen 60 cm under det nuvarande golvet. Inne i kyrkan fanns, förmodligen redan då kyrkan byggdes, två sidoaltaren vid triumfbågsmurens norra och södra hörn. Sidoaltarnas fundament påträffades vid undersökningar i kyrkan och det norra är ännu synligt i kyrkgolvet. Absiden täcktes av ett hjälmvalv av sten, som ännu finns bevarat. Koret och långhuset var möjligen öppet till nock eller hade ett brädtak spikat till bindbjälkarnas undersida.

Någon gång under medeltiden byggdes ett vapenhus på kyrkans södra sida. En sten med året 1390, ett kors och initialerna N och P stod förr utanför vapen-

I kyrkans absid finns kalkmålningar från 1400-talets bevarade. Det centrala motivet är nådastolen, Gud fader med sin korsfäste son. Till vänster syns Jungfru Maria till böger djävulen och de förtappade.

huset och har tolkats som en minnessten över vapenhusets uppbyggnad. En annan tolkning är att stenen är en gravsten som sekundärt getts en placering intill vapenhuset. Ungefär vid samma tid som vapenhuset byggdes lades också golvet om i kyrkan med kullerstenar, indelade i kvadratiska eller rektangulära fält av större stenflis i raka rader. Under 1400-talet slogs de nuvarande valven över koret och långhuset samt dekorerades med kalkmålningar. Konsthistoriker Knud Banning anser att målningarna utfördes av Fjälkingegruppen cirka 1430-1460 medan Våga Lindell-Andersson betecknar målningarna som ett arbete av Vittskövlegruppen, omkring 1470. Under senmedeltid förlängdes också kyrkan med ett torn i väster. Ett valv över tornets bottenvåning tolkar byggnadsarkeolog Barbro Sundnér som ursprungligt och möjligen uppfört efter valvslagningen i kyrkan. Utifrån valvets form kan en datering till 1500-talet vara möjlig. Under senmedeltiden lades långhusgolvet om med små kvadratiska tegelplattor. Plattorna var blyglaserade i brunt eller grönt med dekor av franska liljor i relief. Vid dansk-svenska kriget 1612 brändes byarna i Göinge och även Kviinge kyrka drabbades. Både vapenhusdörren och kyrkodörren behövde repareras efter fiendestyrkornas angrepp.

År 1714 uppfördes en läktare utmed långhusets västra sida. Läktarbarriärens paneler dekorerades av målare Alexander Jungner (eller Jonger) 1752. År 1792 utökades kyrkorummet med ett tvärskepp mot norr, den så kallade nykyrkan. Arbe-

tet med tillbyggnaden utfördes av murarmästare Billing samt möllare Nils Torbörnsson, Knislinge. I samband med tillbyggnaden revs större delen av långhusets norra vägg.

Kyrkans yttertak var sannolikt blytäcktt fram till 1847 då delar lades om med kopparplåt och nykyrkan täcktes med tegelpannor. 1851 genomfördes en stor inre renovering av kyrkan då golvet lades om, valv och väggar putsades och vitmålades samt kyrkan fick ny bänkinredning. Absiden tycks vid denna tid ha varit avdelad från koret, troligtvis med en brädvägg, och inredd till sakristia. Nya fönsteröppningar togs upp och en ny ingång gjordes till kyrkan genom tornet i väster. Vapenhuset revs några år senare, 1869.

Under det sena 1800-talet renoverades kyrkan invändigt av byggmästare Hammarlund. Det befintliga tegelgolvet täcktes med ett nytt trägolv och en ny bänkinredning införskaffas. Innertaket i nykyrkan putsades och målades och en vestibul inrättades under läktaren. Norra ytterdörren gjordes möjligen om och ny dörr-omfattning med pilastrar murades upp. Yttertaket till nykyrkan ersattes med galvad och rödmålad plåt några år senare 1894.

Problem med fukt i golven ledde till svampangrepp och i början av 1900-talet lades golvet om vid ett par tillfällen. En ny värmeanläggning installerades 1903 i form av en rökförbränningsugn. Väggar och valv putsades och målades om i ljusgul ton med bröstning samt valvribbor och valvbågar i ljusrött. 1925-1926 lades yttertaket av koppar om. Mellan 1939-41 renoverades kyrkan under ledning av arkitekt Eiler Graebe. Ny värmeledning installerades och innerfönster i kyrkans östra delar monterades. Målningar i långhuset föreställande St Göran och draken påträffades men kalkades över igen.

1971-73 renoverades kyrkan invändigt och utvändigt under ledning av arkitekt Torsten Leon-Nilson. Invändigt sänktes golvnivån 30 cm varvid kyrkans äldre golvlager och gravar undersöktes arkeologiskt av Landsantikvarien i Lund. Nytt golv av tegelröda plattor lades i gångarna och nålfiltsmatta i bänkkvarteren. Ny bänkinredning införskaffades återigen. Korskranket mellan absid och kor samt ett innertak i absiden togs bort. Förstärkningar med dragstag gjordes på absidens murverk och valv. Ett fönster från 1700-talet sattes igen och en romansk fönstersmyg frilades invändigt över ytterdörren mot öster. I koret murades ett nytt altare upp. Putsarbeten och invändig ommålning utfördes på väggar och valv. Ett blått fält ovanför altaret och en sentida målning över triumfbågen med texten *Ära vara Gud i höjden* kalkades över. I absiden togs medeltida kalkmålningar fram av konservator Våga Lindell-Andersson. Vapenhuset i tornet renoverades med ny

panel, nya pelare och trappa till läktaren. Ett WC installerades också under läktaren i nykyrkan. Utvändigt lades nykyrkans tak om med kopparplåt. Sydportalens läge samt ett ursprungligt fönster i absiden markerades i den utvändiga putsen.

Under 1992 lades på långhuset, koret och nykyrkan om med zinkplåt eftersom länsstyrelsen inte tyckte att koppartaket hörde hemma på en medeltidskyrka. Koppartäckningen på absiden och tornet behölls.

Under 2012 inreddes nya utrymmen för förvaring och församlingsverksamhet i nykyrkan. Läktarunderbyggnaden i norr utökades samt inreddes med pentry och toaletter. Övriga delar av nykyrkan möblerades med bord och stolar. Nya förvaringsutrymmen tillkom också under långhusläktaren. Ombyggnaden gjordes efter handlingar av Märta Wachtmeister Arkitektkontor AB, Calle Sterner AB och byggtreprenör var Folke Carlssons byggnads AB.

Under våren-hösten 2015 gjordes en yttre renovering som omfattade tornets tak och fasader. I samband med putsarbetena noterades färgspår som visade att tornfasaderna, åtminstone delvis, varit ganska kraftigt rödfärgade i ett tidigt skede. Senare hade man utfört någon form av svart/mörkgrå dekorationer. Kanske var också fasaderna inledningsvis oputsade. Antikvarisk medverkan och putsdokumentation utfördes av Regionmuseet Kristianstad/ Landsantikvarien i Skåne.

Exteriör

Kviinge kyrka består av den romanska kyrkan med långhus, kor och absid, det senmedeltida tornet i väster och tvärskeppet från 1700-talet mot norr. Samtliga fasader är spritputsade och vitmålade. Underliggande kalkningsskikt har en mer gulbeige färgton än den nuvarande. Långhuset har rektangulär form och är relativt brett, men är genom sitt västparti längre än normalt. Koret är lägre och smalare än långhuset. Absiden, som är relativt stor, består av en halv rundel. Kyrkans murar är också höga vilket är ett drag som utmärker flera av de romanska kyrkorna i nordöstra Skåne. Det romanska murverket är markerat med en skråfasad sockel nedtill. Inga ursprungliga öppningar till den romanska kyrkan finns bevarade men i södra fasaden har sydportalens läge markerats med en ritsning i putsen. Delar av en romansk fönsteröppning finns också bevarad invändigt ovan långhusvalven. En fönsteröppning i absiden är också delvis bevarad genom en invändig murnisch. Kyrkans nuvarande fönsteröppningar består av stora, rundbågigt formade, fönster med grönmålade fönsterbågar av trä och småspröjsat glas. Fönsterbågarna sitter något indragna från fasaden och har samma utseende i kyrkans alla delar. I absiden finns en sekundärt upptagen, rakt avslutad dörröppning med en enkel gråmålad bräddörr och svartmålade smidesbeslag.

Kyrkan från norr.

Kyrkans senmedeltida torn har kvadratisk grundplan och samma bredd som långhuset. Tornet är relativt lågt med enbart en våning över långhusets vindsvåning. Östra gavelsidan rider på långhuset, dvs. är uppmurad från långhusets västra gavel. Fasaderna är murade utan markerad sockel eller listverk och gavlarna murade med trappsteg mot öster och väster. Murverket är uppbyggt av obearbetad gråsten lagda i tämligen ojämna skift, rikligt skolade med småsten. I södra fasaden finns en låg, stickbågigt formad dörröppning som utgör ingång till tornets övre våningar. Ytterdörren är en gammal trädörr av brunmålat trä med en liten låsskylt som enda utvändiga beslag. I västra fasaden finns numera kyrkans huvudentré vilken togs upp på 1800-talet. Dörröppningen är rakt avslutad upptill och dörren är av brunmålade brädor med ett rundbågigt överljusfönster. Tornets bottenvåning har två fönsteröppningar och till klockvåningen finns en ljudöppning i varje väderstreck. Ljudöppningarna har stickbågig form och ljudluckorna som sitter på insidorna av öppningarna är brunmålade.

Nykyrkan har ett markerat, något utskjutande, lågt sockelparti. Takfotsbrädan har utformats med en kvartsstav med vinklade avslut i under- och överkant vilka bildar ett listverk upptill på fasaderna. Norra gavelsidan domineras av en stor, närmast kvadratisk, portalomfattning som skjuter ut från gavelfasaden och avslutas av ett profilerat listverk upptill. Innanför detta, och närmast dörröppningen finns ytterligare ett utskjutande murparti med segmentsformat och profilerat krön. Det senare är slätputsat medan övriga delar av nykyrkans fasader är spritputsade. Ytterporten är en rakt avslutad, brunmålad pardörr med spegelfyllningar.

En rektangulär blinding finns ovanför dörromfattningen, sannolikt platsen för en minnestavla över nykyrkans byggnadsår. Över portalomfattningen finns ett grönmålat rundfönster med blomformad spröjsning vilket ger ljus till nykyrkans läktarvåning.

Taken över långhuset, koret och nykyrkan har en flack takvinkel och är täckta av zinkplåt lagd med skivtäckning utan förskjuten hakfals. Avvattningen sker genom fotrännor och stuprör. Även gavlarnas hängskivor är zinkplåt. På koret och långhuset är takfotens undersida täckt av snedställda och vitmålade brädor. En skorsten finns ännu kvar i nykyrkansnock. Absiden täcks av ett koppartak i uppåt avsmalnande skivor och lodräta ståndfalsar. Absiden har kompletterats med en senare hänggränna av plåt. Takfoten är intäckt med en vitmålad bräda och under denna ligger taklagets remstycke synlig. Även torntaket är av koppar lagt med skivtäckning. På tornets trappstegsgavlar ligger rött vingtegel och munk och nunneteglar.

Interiör

Från ingången i väster kommer man in till ”vapenhuset” i tornets bottenvåning. Innanför ytterdörren finns en gråmålad pardörr med speglar och spröjsat glas upptill. Vapenhuset består av en inbyggnad av träpanel under en orgelläktare. En trappinbyggnad i nordvästra hörnet leder upp till läktaren. Golvet i vapenhuset är av röda kvadratiska tegelplattor, ytterväggarna är putsade och vitmålade, och snickerierna går i ljust grått. Två fönsteröppningar finns, en från norr och en i söder. Fönstret i söder är upptaget mot en murtrappa till tornets övre våningar men är avskilt från detta genom ett innerfönster. Ingen ingång till murtrappan finns från vapenhuset. Vapenhuset är möblerat med kapphängare och bokbord. Vid södra väggen står en medeltida gravsten av granit med ett hugget malteserkors som enda utsmyckning. Gravhällen påträffades som trapphäll utanför kyrkans medeltida nordportal vid utgrävningar på 1970-talet.

I vapenhusets östra sida leder en dörr av samma slag som innerdörren i väster vidare till kyrkorummet. Vid båda sidor om dörren i kyrkorummet finns dörrar in till förvaringsutrymmen. Orgelläktaren är uppbyggd på pelare i fyra rader av vardera fyra pelare. Pelarna har enkelt profilerade kapitäl och är målade i ljust grått och guld. Uppe på läktaren finns en slät bröstning eller läktarbarriär, med ett nedre och ett övre listverk. Mitt på barriären finns en målad text: *Halleluja! Loven Gud i hans helgedom* samt ett par målade kors. Läktarbarriären är i likhet med orgelfasaden från 1800-talet målad i vitt med guldfärgade detaljer. Barriären byggdes om 1931 men inskriptionen utfördes som den på gamla barriären.

Västra orgelläktaren med Strandorgel från 1836.

Läktarbyggnaden upptar hela tornets bottenvåning. Över läktaren finns ett murat och putsat valv. Valvet som tillhör medeltidens slut är ett så kallat gratvalv, murat med fyra valvkappor som möts i en spetsig vinkel utan ribbor. Sköldbågarna längs valvkappornas yttersidor, har spetsbågig form. Valvet utgår inte från murpelare utan har sitt vederlag i tornets yttermurar.

Golvet i tornets bottenvåning ligger något högre än långhusets golvnivå och en trappa leder ned till långhuset från tornet. Mellan tornet och långhusets västra valvtravé finns en bred, spetsbågig tornbåge. Tornbågen bör vara senare än långhusets valv då de västra valvpelarna i valvtravén har tagits ned när man tagit upp och murat den breda tornbågen. Långhuset täcks av tre valvtravéer kryssvalv. Kryssvalven kan grovt dateras till 1400-talet och är uppmurade på trespråkiga pilastrar med kvadratisk formade ribbor. Gördel- och sköldbågarna är spetsbågiga och slagna med breda, platta följdskift. Valven och väggarna är putsade och vitmålade utan synlig medeltida dekormålning. Golven i långhuset är lagda med rött tegel som i tornets bottenvåning och med brun nålfiltsmatta i bänkkvarteren.

Kyrkans bänkinredning upptar långhusets västra och mellersta valvtravé. Bänkarna har en modern, funktionell formgivning i omålad furu med rödmålade speglar i gavelsidorna. I den östra valvtravén, närmast koret, står den medeltida dopfun-

ten vid norra sidan och predikstolen av mörk ek från 1600-talet med baldakin på södra sidan om mittgången. En dörr leder in till predikstolstrappan från mittgången. Intill dopfunten i nordöstra hörnet finns ett synligt murparti i golvet. Muren är en rest av sidoaltaret som påträffades vid arkeologiska undersökningar i kyrkan på 1970-talet. Över mittgången hänger två stora ljuskronor av förgyllt trä samt längst i öster en ljuskrona av malm eller mässing.

På långhusets norra sida är yttermuren genombruten med två bågöppningar mot nykyrkan. I den västra finns en låg avskiljande, putsad och vitmålad mur mot nykyrkan som har betydligt högre golvnivå än långhuset. Bakom skiljemuren står kyrkans orgel vars höga orgelhus upptar större delen av valvöppningen. Den östra valvbågen är helt öppen och här finns en trappa som leder upp till nykyrkan.

Koret är beläget ett steg högre än i långhuset men har i övrigt samma utseende som övriga golv. Ingången till koret består av en hög och vid valvbåge, kyrkans romanska triumfbåge. Triumfbågen har rundbågig form med ett skråkantat, högt sockelparti och ett vederlag markerat genom ett utskjutande listverk. Möjligen kan ojämnheter i vederlagsstenen tyda på att denna murats om eller skadats. Triumfbågen är i sin helhet putsad och vitmålad likt övriga murpartier. En lägre skråfasad sockel finns även inne i koret, på triumfbågsmurens östra sida. I korets sydöstra hörn finns ett utskjutande murparti med okänd funktion. I norra och södra kormuren strax under fönsteröppningarna finns murnischer vilka kan ha fungerat som förvaringsnischer eller sakramentsskåp. Väggar och valv i koret är putsade och vitmålade liksom övriga delar i kyrkan utan synliga kalkmålnings-skikt. Valvet i koret är av samma typ som i långhuset och sannolikt slaget samtidigt.

I koret står kyrkans altarpupsats från 1600-talet utförd i en kraftfull barockstil, ovanpå ett murat altare från 1971. En tresidig altarring från 1800-talet ramar in altarplassen. Bakom altarpupsatsen, i den medeltida absiden, är sakristian belägen. Golvet i absiden är lagt av tegel och förhöjt ett steg från korgolvet. I öster leder en dörr ut till kyrkogården. Dörren sitter i det yttre murlivet med en djup murnisch invändigt. Över dörröppningen finns en rundbågig nisch där sannolikt en romansk fönsteröppning har haft sin plats. I absidens norra mursida finns ett inmurat sakramentsskåp. Skåpsluckan är utförd i renässansstil och möjligen från sent 1500-tal eller tidigt 1600-tal.

Foto till vänster visar nykyrkan sett från långhuset. Till höger koret med altaruppsatsen tillverkad av skulptören Jan Nicolai Coldingius 1671.

Absiden täcks av det ursprungliga hjälmvalvet, byggt av sten. Mot kyrkorummet markerades absiden ursprungligen genom en hög tribunbåge mot kyrkorummet. Denna är inte synlig längre från väster då den döljs av de senmedeltida korvalvets gördelbågar och pilastrar. Inne från absiden syns dock tribunbågens höga rundbåge. Tribunbågen är murad i ett med hjälmvalvet och inte avsatt, dvs. markerad genom förkroppning. Däremot är tribunbågens vederlag markerade med ett skräfasat listverk i likhet med triumfbågen.

I absidens hjälmvalv finns kyrkans enda synliga kalkmålningar bevarade. Kalkmålningarna anses vara utförda av Vittskövle- eller Fjälkingeverkstaden under 1400-talet. Målningarna föreställer Nådastolen med Gud Fader sittande i en mandorla på regnbågen med den korsfästa Kristus i famnen. På den norra sidan avbildas Maria med en folksamling nedanför sig och på andra sidan finns djävulen med de förtappade. Måleriet ramas in av en röd kraftig linje och mot väster finns en bred bård av röda växtslingor.

Nykyrkans östra del närmast långhuset används numera som samlingsrum medan den västra delen upptas av orgeln med spelbordet framför. Vid nykyrkans norra sida finns en läktare och inbyggnader under denna. Inga bänkar finns kvar i

nykyrkan. Bakom orgeln finns istället en liten sittgrupp och den östra delen är möblerad med bord och stolar. Nykyrkan täcks av ett flackt tunnvälvt putsat och vitmålat trätak. Golvet i nykyrkan är lagt som i långhuset, ännu indelat i en mittgång och nålfiltsmatta i sidorna där bänkarna tidigare stått.

Nykyrkans läktare är uppbyggd av pelare med samma utseende som orgelläktaren i väster och ett likadant dörrparti till en entréhall. Vid sidorna finns inbyggnader i form av handikapp-wc, wc och pentry. Inbyggnadernas ytterväggar är av träpanel målade i ljus grått. Under läktaren har det tidigare funnits en trappa till läktaren, numera ersatt genom en nedfällbar vindsstege. Läktaren fungerar som förrådsutrymme. Några bänkrader på gradänger finns ännu bevarade uppe på läktaren. Nykyrkans läktarbarriär har tidigare suttit i långhuset och målades 1752 av Alexander Jungner/Junker. Barriären är uppbyggd av ett brunrött målat ramverk med ett profilerat listverk och sockelparti samt sex motivmålade spegelfyllningar mellan smala pilastrar. Motivmålningarna föreställer olika bibelmotiv. Ursprungligen har ytterligare en spegelfyllning ingått i barriären som finns bevarad uppe på läktaren. Under nykyrkan finns ett pannrum med ingång från en utvändigt trappa öster om nykyrkan. Ingång till kyrkvinden sker från nykyrkan genom en högt belägen lucka i långhusets norra långsida. Vinden över nykyrkan är öppen mot långhusvinden utan gavelmur. Öppningar i långhusets och korets gavel leder in till kor- respektive absidvinden. De senare ingångarna förefaller ursprungliga och består av höga, rakt avslutade öppningar.

Långhusets taklag är en så kallad långstol mestadels av ek med medeltida ursprung, eventuellt delvis från valvslagningstiden, men omfogad i flera omgångar. I sin nuvarande konstruktion är den uppbyggd med sparrar, saxsparrar samt två nivåer hanband och bindbjälkar i varannan takstol medan varannan enbart har stickbjälke. På bindbjälkarna står försträvade stolpar fogade tillnocken och ihopfogade med varandra genom en långrem. Försträvningarna är gjorda både i östvästlig riktning samt norr och söder och alla takstolsdelar är sammanfogade på ett sinnrikt sätt. På taklaget finns även omfattande märken efter skyddsbränning, en medveten bränning av virket som ansågs skydda mot brand. Kyrkan har möjligen varit utsatt för brand men det är osäkert om det skett före eller efter valvslagningen. Vid östra gaveln finns en inmurad bjälke och under denna en kvastad, vitkalkad puts utan synliga målningar. Putsrester finns även i smygen till en utvändigt igensatt, ursprunglig fönsteröppning i långhusets södra mur. Fönsteröppningen är belägen mellan den mittersta och den östra valvtravén och består av en rundbågig öppning, en djup skrånande inre smyg med rak avtäckning i innermuren.

Korets taklag är till stora delar av fur och sentida men med inslag av en del återanvänt medeltida takstolsmaterial av ek. Kortaklaget är uppbyggt av sparrar med stödben på stickbjälkar och ett par bindbjälkar längs gavelsidorna samt en nivå hanband. Spår av en inmurad, mycket kraftig bjälke finns i gavelmuren mot långhuset. Spår av en liknande konstruktion finns exempelvis i Hjärsås kyrka. Från vinden syns tribunbågens övre del vilken döljs av korvalvet inifrån kyrkorummet. Absidens taklag är av fur och relativt sentida men ett äldre remstycke av ek finns mot söder. Nykyrkans taklag verkar ganska orört från byggnadstiden och uppbyggt med saxsparrar över det höga tunnvalvet av trä.

Från ytterdörren i tornets södra sida nås tornets övre våningar. En murtrappa leder upp till den första våningen ovan tornvalvet. Härifrån kan murverket till långhusets ursprungliga västra gavel studeras. Detta är murat av relativt stora, rektangulärt bearbetade stenar lagda i jämna skift. En utvändig vitkalkad och kvastad puts finns bevarad på västgaveln från tiden då den ännu var fasadmur. Tornets övre våningsplan utgör klockvåning och nås via en trätrappa. Klockvåningen upptas i sin helhet av en stor klockstol av ek för kyrkans två ringklockor. Klockstolen består av kryssförsträvade stolpar. Torntaklaget, som kan vara från 1800-talet, är av fur och uppbyggt av sparrar med två nivåer hanband och snedsträvor fogade till stickbjälkar på två remstycken.

Taklaget över långhuset är en så kallad långstol. Sett från öster mot tornet.

Inredning och inventarier

Altaret från 1971-73 års renovering är murat med putsade och vitmålade sidor. Altarskivan är av slipad och polerad kalksten.

Kyrkans **altaruppsats** är av skulpterad och målad ek, tillverkad av skulptören Jan Nicolai Coldingius 1671. Måleriet utfördes av Jac Per Traegardus. Altaruppsatsen är utförd i en kraftfull barock med tredelad uppbyggnad. Nederst finns en tavla föreställande nattvarden med inskriptioner vid sidorna och sidovingar ytterst. Inskriptionerna hänvisar till altaruppsatsens donatorer Jens Bagge, hans maka Karen Sitzwitz och hennes syster Anna Sitzwitz samt kyrkoherden And. Maglovius. Mittdelen visar korsfästelsen flankerad av Johannes döparen och Moses med stentavlorna och i sidorna står ytterligare skulpturer. Det övre partiet består av två puttis som håller i en oval, krönt inskriftstavla och vid sidorna står skulpturer, sannolikt föreställande Adam och Eva.

Altarringen som kan vara från 1800-talet är av mörkbetsat trä och uppbyggd av svarvade balustrar i en u-form med knäfall framför. Knäfallet är klätt med blått tyg och överliggaren är delvis försedd med förgyllda partier.

Predikstolen och dess baldakin från 1605.

Predikstolen med trappa och baldakin är från 1605 och möjligen tillverkad av bildhuggarmästaren Statius Otto eller någon i hans krets. Även den i Malmö verksamma skulptören Daniel Thomisen har föreslagits som predikstolens upphovsman. Predikstolen och baldakinen är överdådigt dekorerad med sniderier i form av beslagsornament, tandsnitt, äggstavlist, lejonmaskaroner, änglahuvuden och puttis. På listverken finns också inskriftstavlorna. Bemålningen går i starka färger av rött, grönt, guld och blått. Predikstolskorgen är uppbyggd av fem sidor med skulpterade tavlor med evangelisterna och mellan dem karyatider som personifierar de olika dygderna. Undersidan är karnisformad. Baldakinen är sexsidig och uppbyggd av ett rikt snidat listverk kring en himmel med en nedhängande

förgylld duva. Dörren till predikstolen är försedd med Christian IV:s vapen, pilastrar och ett trekantskrön med ett änglahuvud.

Kyrkans **dopfont** är huggen av sandsten av en okänd mästare som brukar kallas för Knislingemästaren. Mästaren anses även ha huggit de snarlika fontarna i Knislinge och Oppmanna kyrkor. Utifrån likheter med Gumlösa dopfont och Lyngsjöfonten huggna av Tove stenmästare tror man att Knislingemästarens kan ha varit verksam under 1200-talets första hälft.

Fonten har rund cuppa med raka sidor dekorerade med en fris i hög relief. Undersidan dekoreras av en huggen ”godronnering”, en blombladsliknande dekor. Dopfontens nedre del består av en kvadratisk fotplatta och en rund profilerad skaftning med hörnflikar. Den huggna dekoren på fontens sida visar scener ur Jesu födelse. Foten och det låga skaftet tillkom 1954 och ritades av Erik Cinthio. Till dopfonten i Kviinge hör ett dopfat av mässing med motiv av Jesu dop. Fatet skänktes till kyrkan av Jens Pederssen 1645.

Bänkinredningen tillkom 1971-73 vid Torsten Leon-Nilssons restaurering av kyrkan. Bänkarna är av lackad furu med laserade gavlar i rött och vitt, utan dörrar. Några bänkar från den gamla inredningen står längst bak i långhuset. På nykyrkans läktare finns några bänkrader bevarade. Bänkarna är brunmålade enkla träbänkar med gavlelsidor utan dörrar. Gavlarna har raka sidor med en kar-nissvängd ovankant. Bänkarna kan vara samtida med läktarens uppbyggnad på 1700-talet.

Två orgelverk finns i kyrkan, en på västra läktaren och en i sidoskeppet. Orgeln på västra läktaren byggdes kring 1836 av Pehr Zacharias Strand, Stockholm och reparerades 1893. Strandorgeln är rörpneumatisk och hade ursprungligen 8 stämmor. 1930 byggdes orgeln om av M J & H Lindegren, Göteborg, med användande av sex Strandstämmor. Viss ombyggnad skedde därefter 1956 och 1982. Några pipor från orgeln ska vid 1980-talet ha flyttats till orgeln i Gryts kyrka. Fasaden byggdes för det äldsta orgelverket och är uppbyggd med ett mitt-fält av nu stumma originalpipor, varav 26 tidigare ljudande och sju stumma kärn-lösa pipor i sidofälten. Eventuellt har Strandorgeln suttit i läktarbröstningen och haft gavelspelbord. Orgeln i sidoskeppet och byggdes 1984 av J Künkels Orgel-verkstad AB, Lund. Fasaden ritades av Torsten Leon Nilson och är av brunbetsad fur med blåbetsade detaljer och synliga ljudande pipor.

Porten till prästgården i öster samt en gravhäll tillhörande kyrkoherde Claus Pedersen.

Två klockor hänger i tornet. Storklockan av malm gjöts 1904 av Johan Beckman i Stockholm. Klockan finns omnämnd från 1631 och blev omgjuten nästa gång 1732 av Andreas Wetterholtz i Malmö. Lillklockan är av malm och gjöts 1779 av Abraham Palmberg, Kristianstad.

De två ljuskronorna i bronserat trä som hänger över långhuset är från 1865. Ljuskronan av bronserat trä som hänger i nykyrkan flyttades från långhuset 1887 och har okänd ålder men skall vara kyrkans äldsta.

Kyrkogård

Kyrkan är belägen intill en vägkorsning mitt i Kvänge by. Kyrkogården är relativt liten och bevarar mot öster, väster och söder sannolikt dess medeltida utsträckning. År 1867 utvidgades kyrkogården något mot norr, på bytorgets mark. Sannolikt planerades kyrkogården om i detta sammanhang. När vapenhuset revs 1869 frigjordes ytterligare mark för begravingar på kyrkogården. Söder om den medeltida kyrkogården finns en minneslund från 1996 och naturlund invigd 1998. År 1887 anlades en ny kyrkogård i byns norra del. Nya kyrkogården utvidgades mot söder 1951.

Gamla kyrkogårdens begränsas av en gråstensmur som finns omnämnd från 1700-talet. Muren verkar då ha varit gammal eftersom den beskrivs som ganska

förfallen. Muren var tidigare avtäckt med ekplankor som målades i brunrött, en blandning av tjära och rödfärg. Mot söder, väster och öster är kyrkogårdsmuren av gråsten med brett utdragna fogar och avtäckt med rött taktegel. Norra mursträckningen består av en låg sockel av huggna stenblock med ett järnstaket mellan stenspollare. Huvudingången från bygatan består av en pargrind av järnsmide och grindpelare av sten. Ett par mindre grindöppningar finns också i nordväst och i nordöst. I öster finns en ingång till den gamla prästgården och i söder en ingång till nya kyrkogården. Ingången från prästgården består av en stiglucka murad av gråsten med tegel kring en stickbågig öppning och en rak övertäckning. Stigluckan är ihopbyggd med kyrkogårdsmuren på båda sidor, murade på samma vis av gråsten med brett utstrukna fogar. Ingången till prästgården högs upp i muren år 1860 enligt kyrkans räkenskaper. Nya kyrkogårdsdelen vid kyrkan omges av en kallmur med en grindöppning i södra sidan till en parkering.

I den södra delen av kyrkogården finns gravplatser tillhörande släkterna De Geer och Carbonnier. Bland de mer namnkunniga som begravts på kyrkogården återfinns bland annat Louis De Geer, Sveriges statsminister under 1860-talet. Ett järnkors tillhör den Nolckiska graven, tidigare markerad med en gravkulle och höga träd. Gravkullen jämnades med marken och träden högs ned på 1800-talet efter klagomål från biskop Flensburg som beskrev den som en vanprydande jordhög. En hög urna intill Nolckiska graven tillhör Abigail Sophie 1789-1847 gift med Bengt Norlin prost i Kviinge och Gryt samt syster till väckelsepredikanten Henric Schartau. Intill ingången till prästgården finns en stor gravhäll tillhörande

Södra delen av gamla kyrkogården sett mot öster och redskapsskjulet från 1800-talet numera barnens kapell.

kyrkoherde Claus Pedersen. Före kyrkans renovering 1887 låg gravhällen i kyrkans golv framför dopfunten.

Byggnader på kyrkogården

I kyrkogårdens sydvästra hörn ligger ett gravkapell ursprungligen byggt som redskapshus någon gång efter 1869. Redskapshuset byggdes av återanvänt material från det då rivna vapenhuset. Byggnaden går numera under namnet barnens kapell och används för barnverksamhet. Kapellet består av en fyrkappa, en kvadratisk byggnad med pyramidformat tak. En större inkörsport finns från kyrkogården mot öster och en likadan port har funnits mot bygatan men är numera igenmurad. Byggnaden har en hög något utskjutande sockel, möjligen murad av sten, nedtill och ett smalare fasadliv upptill murat av tegel. Överst finns ett listverk murat med ett par språng och ett sågtandsskift. Fasaderna är putsade och vitmålade och taket är av rött tegel, krönt av ett kopparklätt kors. Porten mot kyrkogården har stickbågig form med gulmålade dörrblad och smidda beslag. Tre rektangulära, sentida fönsteröppningar finns mot söder.

På nya kyrkogården ligger ett gravkapell ritat 1886 av Greve Wachtmeister på Hanaskogs gods och uppfört av byggmästare Lundqvist från Tollarp.

Karaktärisering

Kviinge kyrka och kyrkogård ligger intill ett vägsäl mitt i den lilla byn. Bebyggelsen är låg och äldre byggnader, bland annat prästgården i öster, bildar en välbevarad bymiljö kring kyrkan. Flera äldre gravplatser från 1800-talet och tidigt 1900-tal bidrar till kyrkogårdens traditionella karaktär tillsammans med kyrkogårdsmuren och det äldre förrådshuset i kyrkogårdens sydvästra hörn. Flera ovanliga gravvårdar finns såsom gravvården tillhörande Louis De Geer och Abigail Sophies gravvård vilka båda representerar en romantiska gravvårdskultur under 1800-talet.

Kyrkobyggnaden har sitt ursprung i den romansk kyrkobyggnadsperioden. Kyrkan har en del drag som är typiska för regionen såsom höga murar och ett brett långhus. Användandet av välhuggen kvadersten verkar ha varit begränsad. Triumfbågens och tribunbågens höjd utmärker det romanska kyrkorummet invändigt liksom att bågarne är artikulerade med sockel och huggen vederlagssten. Centrerade portalöppningar och rakt avslutade fönstervalv invändigt utmärker också kyrkan. Centrerade portalöppningar är ovanliga men har exempelvis funnits i Tosterups kyrka, i Tomelilla kommun. I nuläget finns inget som tyder på att kyrkan har haft ett romanskt torn. Det nuvarande tornet dateras till sen medeltid utifrån valvets utseende. Viktiga delar av kyrkans medeltida byggnadshistoria är

också ursprungliga öppningar i gavelsidorna ovan valven och i långhusets södra sida samt den medeltida välbevarade långstolen med märken efter skyddsbränning. Mycket litet av kyrkans murverk har undersökts och därmed är kyrkans byggnadsutveckling något oklar.

Kyrkans exteriör har en enkel karaktär. Fasaderna är putsade och vitmålade med knappt synliga skråkantade socklar och ingen takgesims. Fönsteröppningarna och dörrarna tillhör 1700-1800-talet. Tornet är lågt och enkelt medan korsarmen dominerar den norra sidan av kyrkan med sin breda gavel. Under större delen av kyrkans historia har den varit täckt med plåt i olika material, ursprungligen blyplåt vilket är en viktig del av kyrkans utvändiga karaktär.

Invändigt har kyrkan genomgått många renoveringar från 1800-talet och framåt, framför allt på grund av fuktproblem i golven. En renovering på 1970-talet av Torsten Leon-Nilsons ledning karaktäriserar ännu långhuset. Långhuset domineras av tegelgolvet och bänkinredningen, vilken bär Leon-Nilsons omisskännliga prägel. Utrymmet under läktaren i väster är hållet i 1800-talsstil i ljust pärlgrå snickerier liksom orgelfasaden på läktaren. Nykyrkans inredning under läktaren är hållen i ungefär samma stil i ljust grå nyanser.

I långhusets nordöstra hörn anas ännu fundamentet till ett sidoaltare. Till det romanska kyrkorummet hör också dopfunten, triumf-, tribunbågen, hjälmvalv samt murnisher inne i koret och absiden. Kyrkans senmedeltida valv har en enkel karaktär med sedvanlig uppbyggnad. Tornvalvet utgör sannolikt ytterligare en senare period. Predikstolen med baldakin, trappa och dörr från mittgången är ett förstklassigt verk och exempel på några av de kostbara investeringarna som skedde i kyrkorummet på 1600-talet då även altarpopsatsen tillkom.

Bland inredningen bör också nämnas kyrkans läktarorgel, som med sina olika skikt har ett stort kulturhistoriskt värde, där fasad och Strandpipverk är mycket värdefulla. Strandorgeln tillhör en tidig orgeltyp som numera är relativt sällsynt i fungerande skick.

Att tänka på

- Kyrkogården har stor betydelse för kyrkomiljöns karaktär. De traditionella delarna kyrkogårdsmuren, dess grindöppningar, gångstråk och det gamla redskapshuset är viktiga att bevara. På gamla kyrkogården bör även gravplatserna underhållas och det är viktigt att gravvårdarna får stå kvar på gravplatserna.
- Kyrkans exteriör ska underhållas med traditionella material och metoder likt befintligt.

- Om delar av kyrkans murverk blir synligt i samband med renovering är det viktigt att det görs en byggnadsarkeologisk undersökning.
- Kyrkans läktarorgel är ovanlig och har ett mycket högt kulturhistoriskt värde.
- Taklaget framför allt över långhuset har höga kulturhistoriska värden. Vid eventuella arbeten på vinden får inga ingrepp göras på takstolsverket.
- Kyrkans traditionella karaktär bör beaktas vid inre renoveringar.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt Kulturmiljölagen 4 kap. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Kviinge 16:1 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Fornlämningen avser Kviinge gamla bytomt enligt 1707 års ägomätning.

Källor

Fornsök Riksantikvarieämbetets sök- och karttjänst. Webbsida:
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Kviinge Hanaskog, Byggnader och miljöer i Göingebygd 3, Kulturnämnden Östra Göinge kommun, 1985.

Kviinge kyrka under 800 år, Nils-Åke Sjösten, Knislinge hembygdsförening 2014.

Kviinge kyrka – invändig ombyggnad 2012, Åsa Eriksson Green, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, Rapport 2012:39.

Kviinge kyrka – renovering av torntak, Petter Jansson, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, Rapport 2015:61

Lantmäteriets karttjänst *Historiska kartor*. Webbsida:
<https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

Medeltida kyrkor i Skåne, databas upprättad av Barbro Sundnér, tillgänglig genom Svensk Nationell Datatjänst webbsida:
<https://snd.gu.se/sv/catalogue/study/snd0941>

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Orgelinventering Kviinge kyrka, Anders Johnsson 2017. Orgelinventeringen Lunds stift.

Underhållsplan för Kviinge kyrka. Restaurator 2006.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2019-03-25, 2017-03-26

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Linn Ljunggren, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2020-02-07

